

О. Л. Кисельов,
здобувач, Міжнародний університет бізнесу і права, м. Херсон

ІНВЕСТИЦІЙНО-КУМУЛЯТИВНА МОДЕЛЬ СТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ

O. Kiselyov,
applicant, International university of business and law, Kherson

INVESTMENT-CUMULATIVE MODEL OF STRUCTURAL POLICIES

Статтю присвячено вивченню проблем формування ефективних моделей структурної економічної політики в умовах нестачі фінансово-інвестиційних ресурсів і технологічної відсталості національної економіки. За результатами дослідження встановлено, що основні цілі структурної політики на державному рівні в останні десять років: технологічне оновлення промислових виробництв, а також збільшення частки високотехнологічних галузей п'ятого і шостого технологічних укладів не були досягнуті. Криза програмно-адміністративної моделі управління економічним розвитком актуалізує необхідність визначення нових засобів структурної політики, що використовують ринкові фактори розвитку. У статті розроблена інвестиційно-кумулятивна модель структурної політики, що засновується на стратегії випереджального росту пропульсивних галузей та використанні ефектів дифузії соціально-економічного розвитку, в межах концепції розвитку просторового каркасу національної економіки.

This article is devoted to studying the problems of developing effective models of structural policy in a lack of financial and investment resources and technological backwardness of the national economy. The study found that the main objectives of structural policy at the national level in the last ten years: technological innovation of industrial enterprises, as well as increasing the share of high-tech industries of the fifth and sixth technological structures have been achieved. The crisis program and administrative management of economic development models are updated by the need to identify new definition of structural policies that use market forces development. The paper developed a model of investment and cumulative structural policy that is based on the strategy of advancing the growth of propulsive industries and the use of diffusion effects of social and economic development within the concept of the spatial framework of the national economy.

Ключові слова: структурна політика, інвестиції, технологічний розвиток, програмно-адміністративне управління, ринкові інструменти, економічний простір, пропульсивні галузі, кумулятивний ефект.

Key words: structural policy, investment, technological development, management, market instruments, economic space propulsive industry, the cumulative effect.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Здійснення ефективної структурної політики за умов постійної нестачі фінансово-інвестиційних ресурсів і технологічної відсталості національної економіки, що детермінуються перманентним кризовим станом національної економіки, є одним з найскладніших завдань державного регулювання економічними процесами. Основними напрямками структурної політики є забезпечення оптимального балансу у відтворювальній, галузевій, технологічній та регіональній підсистемах національної економіки, технологічне та організаційне оновлення виробництва товарів і послуг у відповідності до світових трендів розвитку, забезпечення глобальної конкурентоспроможності окремих економічних суб'єктів та економіки в цілому.

Необхідно відзначити, що вирішення структурних проблем національної економіки є складовим елементом програмних документів уряду України протягом останнього десятиріччя: Державна програма розвитку промисловості на 2003—2011 роки; Програма економічних реформ на 2010—2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава"; Державна програма розвитку внутрішнього виробництва; Державна Програма активізації розвитку економіки на 2013—2014 роки; Концепція Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року. В контексті постіндустріальної трансформації соціально-економічних відносин, головним напрямом структурної політики вважається технологічне оновлення промислових виробництв, а також збільшення частки високотехнологічних галузей п'ятого і шостого технологічних укладів. За результатами дос-

лідження технологічної структури національної економіки та її динаміки, можна стверджувати, що наявні в Україні високотехнологічні: аерокосмічна, суднобудівна, інформаційно-комунікаційна, фармацевтична та інші галузі, складають в останні десять років лише 5—6% від загального обсягу ВВП. А отже, беззаперечним є факт консервації відсталості — індустріально-аграрної технологічної структури національної економіки. Стан речей у сфері технічного переоснащення красномовно ілюструє статистична інформація про постійне збільшення зносу основних засобів промислових підприємств, який за період з 2007 по 2010 рік збільшилася з 59,3% до 63,8%.

Цілі, встановлені державними програмами розвитку не були досягнуті, саме за причини недосконалої структури національної економіки — її монополізації, що стримує конкурентний розвиток і технологічну перебудову, непропорційності соціальної і продуктивної частин ВВП, надмірному фіскальному тискові, спекулятивній спрямованості фінансового сектора. Низька ефективність економіки вимагає формування нових механізмів здійснення структурної політики, що виходять з наявних ресурсних, організаційних та соціальних можливостей країни. Використовувані за сучасних умов — програмно-цільове визначення показників розвитку та організація адміністративного впливу на економічні відносини в режимі "ручного керування" щодо їхнього досягнення, за своїм сутнісним змістом є різновидом планового регулювання, яке не враховує об'єктивні чинники ринкового розвитку та не використовує відповідні ринкові механізми регуляції.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблема визначення та формування оптимальної функціональної структури національної економіки була і залишається предметом досліджень великої кількості закордонних та вітчизняних вчених. Представники неолібералізму Ф. Хайек і М. Алле дотримуються позиції невтручання держави в будь-які економічні процеси, у тому числі й у процес зміни структури національної економіки. Їхні погляди щодо зміни структури національної економіки зводяться до провідної ролі "невидимої руки", яка змінює структуру національної економіки максимально ефективно, на основі ринкових закономірностей [5]. Концепція державного регулювання національної економіки отримала розвиток в роботах Е. Хансена, Е. Домара, Р. Харрода [3]. Ці вчені змістили акценти у своїх дослідженнях з теорії ефективного попиту на функціонування ринків капіталу, товарів, праці, на з'ясування причин недосконалості цих ринків.

В якості інститутів, що впливають на структуру національної економіки, один з представників інституціоналізму Дж. Гелбрейт, розглядав державу, великі корпорації та профспілки. На його думку, саме корпорація, а не споживачі, визначає параметри ринку: формує попит, регулює обсяги виробництва, монополює встановлює ціни і навіть регулює технологічний розвиток [1].

Інтегрований підхід до проблем структурної політики розвивають у своїх дослідженнях вітчизняні економісти: В.М. Геєць, Е.М. Ліванова, А.Ф. Мельник, С.В. Мочерний, Є.Г. Панченко, Т.М. Попович. Структура національної економіки розглядається як визначена сукупність економічних пропорцій між всіма елементами господарської системи, що відображає внутрішньовиробничі зв'язки та взаємозалежності, детерміновані характером існуючої системи суспільного поділу праці, рівня розвитку продуктивних сил та виробничих відносин [4].

Вітчизняна економічна наука відтворює в своїх теоріях та моделях на абстрактному рівні існуючий стан справ у сфері управління національною економікою. Практично відсутні дослідження, що мають за мету визначити конкретні

алгоритми управління структурним розвитком на основі використання ринкових важелів та інструментів. Більшість пропонує концептів зводиться до оптимізації інституціонального середовища, тобто адміністрування процесів, які за своєю природою є такими, що самоорганізуються.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Низький рівень ефективності системи управління економічним розвитком, яка базується на програмно-адміністративному регулюванні національної економіки, актуалізує необхідність визначення нових засобів структурної політики, що використовують ринкові фактори розвитку. Метою представлено дослідження є формування інвестиційно-кумілятивної моделі структурної політики, яка в умовах тотальної нестачі фінансово-інвестиційних ресурсів, покликана забезпечити поступальний розвиток національної економіки, на основі просторово-кумулятивних механізмів постіндустріального розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Структурна перебудова національної економіки, що засновується на технологічному оновленні виробництва й відповідній дифузії нововведень, потребує здійснення важеної, цілеспрямованої інвестиційно-інноваційної політики з боку держави та бізнесових кіл. Логіка інвестиційного процесу обумовлює визначення пріоритетних напрямів державної підтримки в прямій залежності від ступеню внутрішньої та зовнішньої конкурентоспроможності обраних виробництв, тому, за сучасних умов, найбільші потоки інвестиційних ресурсів спрямовуються на підтримку та розвиток індустріальних галузей. Одночасно, інвестиційні зусилля щодо збільшення та оновлення основних фондів, мають враховувати загальні технологічні тенденції розвитку економіки, випереджальний зріст обсягів відповідних ринків товарів та послуг. Активізація інвестиційної політики передбачає дослідження і врахування всіх факторів, які визначають поведінку суб'єктів відповідних відносин: комерційних банків, венчурних фондів, фінансових консорціумів, кредитних спілок, страхових фондів, органів державної влади, які виступають ініціаторами здійснення різноманітних програм розвитку.

Процес інвестиційного забезпечення технологічного оновлення, яке детермінує структурну перебудову національної економіки має складатись з трьох складових елементів. По-перше, фінансове забезпечення інвестицій, що передбачає визначення і використання певних джерел, форм та засобів формування необхідних фінансових ресурсів. По-друге, визначення й фінансування об'єктів інвестиційної підтримки. По-третє, моніторинг отриманих від інвестиційних проектів результатів. Зазначені складові знаходяться у постійному взаємозв'язку, вони обумовлюють кожен наступний етап інвестиційного процесу.

Аналіз змісту нормативних документів, що регулюють діяльність та розвиток в інвестиційно-інноваційній сфері доводить, що низька ефективність структурної політики пов'язана з недоліками в організаційно-управлінських механізмах фінансування процесів технологічного оновлення галузей національної економіки. Дослідження конструкційного змісту фінансування інноваційних процесів показало, що його основними джерелами виступають: фінансування з державного та місцевих бюджетів, іноземне кредитування, за умов надання урядових гарантій фінансового забезпечення Світовим банком, Міжнародним валютним фондом, Європейським банком реконструкції і розвитку, банківські кредити, емісія цінних паперів, прискорена амортизація основних фондів, податкові преференції, лізингове фінансування, цільові програми розвитку. Необхідно відмітити, що на теперішній час найбільш реальними джерелами інвестиційної підтримки вітчизняних підприємств та фірм виступають: державне фінансування, банківські кредити, портфельні і стратегічні інвестиції.

Наявний світовий досвід свідчить про неминучість довгострокових та масштабних вкладень фінансових ресурсів для здійснення кардинальної структурної перебудови національної економіки відповідно до імперативів постіндустріального розвитку. Тим більше цей висновок правомірний відносно української економіки в її нинішньому стані, який характеризується поглибленням технологічного відставання більшості галузей від світових стандартів розвитку.

Специфіка сучасного періоду визначається істотним зменшенням активності іноземних інвесторів, які у відповідності до положень нової теорії економічного росту, воліють залишати фінансові ресурси в середині своїх країн, забезпечуючи концентрацію факторів суспільно-економічного відтворення (основні фонди, інфраструктура, технології, освіта). За відповідних умов, процес структурної перебудови економіки не підтримується припливом "зовнішніх" інвестицій, а його здійснення залежить винятково від внутрішньогалузевих резервів та державної підтримки.

Низький рівень інвестиційної спрямованості банківського сектора національної економіки характеризується недовідповідними обсягами довгострокових кредитів у реальному секторі економіки, частка яких за останні п'ять років коливається в межах 50—58% від загального обсягу кредитування юридичних осіб [2]. Умови надання довгострокових кредитів вітчизняними комерційними банками залишаються неприйнятними для підприємств реального сектора.

Післякризове відновлення ділової активності на вітчизняному фондовому ринку має незначний позитивний вплив на процеси формування фінансово-інвестиційних ресурсів. Зріст потенціалів ринків корпоративних і державних цінних паперів, збільшення курсових котирувань акцій і, відповідно, сукупних розмірів капітальних активів низки українських компаній не спричиняє скільки-небудь істотну активізацію процесу міжгалузевого переливу капіталу. Головна причина пояснюється збереженням домінуючих позицій на фондовому ринку монопольних виробників з первинних та вторинних галузей.

Сучасні умови функціонування економічних суб'єктів характеризуються локальним самовідтворенням капіталу, за якого обмежені власні капітальні нагромадження підприємств спрямовуються головним чином на підтримку діючих потужностей, заміну окремих вузлів і видів устаткування. Тим самим є всі підстави вважати, що ефективність виробничих капіталовкладень за останні роки суттєво не підвищилася в порівнянні з колишнім її рівнем, і явно відстає від міжнародних ринкових стандартів. Для серйозної технологічної перебудови виробничої діяльності, що забезпечить кардинальне збільшення економічного ефекту, власних нагромаджень виявляється явно недостатньо для задоволення існуючих потреб в інвестиціях.

Ефективний розвиток національної економіки у відповідності із загальною логікою циклічного механізму структурної перебудови, є можливим лише на основі кардинального оновлення виробничих потужностей за загальносвітовими трендами техніко-економічного розвитку та враховуючи критичний рівень зносу основних фондів, який наприклад в металургійній галузі складає 59%.

Таким чином, можна стверджувати, що в більшості галузей національної економіки існує вкрай велика потреба в заділових інвестиціях, що забезпечують впровадження нових технологій і способів виробництва та їх тиражування в рамках звичайного інвестиційного процесу. Строки окупності такого роду інвестицій об'єктивно великі, що обумовлює відносно невисокий рівень їхньої фінансової рентабельності.

Вкрай велика потреба в інвестиціях з досить тривалим строком окупності існує також у сфері здійснення різноманітних проектів інфраструктурного характеру. Особливо це пов'язано з необхідністю створення інфраструктури

постіндустріального сектора, що забезпечує трансформацію економічних відносин у відповідності з горизонтальною логікою інформаційно-комунікаційної економічної взаємодії.

Таким чином, на даний момент існує нагальна потреба у великих обсягах ініціюючих, заділових інвестицій, що створюють для високорентабельного інвестування виробничого капіталу.

Традиційні в контексті вирішення проблеми активізації інвестиційної діяльності з метою залучення додаткових фінансових ресурсів заходи, що пропонуються більшістю сучасних дослідників та в різних варіаціях використовуються державними структурами показали свою низьку ефективність. До зазначених заходів, перш за все необхідно віднести практику зниження ставок корпоративного оподаткування. Дійсно, заощаджені фінансові ресурси, можуть бути спрямованими на довгострокові проекти відтворення капіталу в реальному секторі, але за наявності певних інституціональних та загальноекономічних умов, що забезпечать їх захист та реальну доходність. На практиці, суперечливість та постійні зміни в існуючій нормативній базі, неприйнятна для іноземних і вітчизняних інвесторів складність, непрозорість та корумпованість організаційних процедур, виступають причиною того, що більшість вільних коштів спрямовується у посередницькі сектори з великою швидкістю обертання капіталу.

Складовою частиною економічної політики, що спрямовується на пошук заходів щодо безпосереднього залучення іноземних інвестицій в межах окремих проектів розвитку. Вагомими обмеженнями у цій сфері виступають низький рівень використання матеріальних ресурсів, незадовільний стан виробничої інфраструктури, завищення транспортно-збутових витрат, розповсюдження тінювих відносин, втручання адміністративно-контролюючих структур в діяльність економічних суб'єктів. У наслідок впливу перелічених факторів доходність проектів знижується до неприйнятного для іноземних інвесторів рівня.

Серед переліку панацей подолання інвестиційного "голоду" нерідко називають кардинальне зниження існуючих процентних ставок, у першу чергу облікової ставки НБУ. Відповідну практику можна спостерігати на сучасному етапі функціонування національної економіки. За період з 2009 по 2013 рік облікова ставка зменшилася з 11% до 6,5%. Однак світова та вітчизняна практика економічного розвитку свідчить про неприйнятність штучного маніпулювання макрофінансовими інструментами. За сучасних умов рецесії національної економіки, підстав для зниження кредитних ставок не спостерігається.

Таким чином, необхідний довготривалий зріст обсягів інвестиційних ресурсів досяжний за умов прийняття цілеспрямованих структурно-виробничих рішень в області структурної та інвестиційної політики. Одночасно, з безумовним забезпеченням прав інвесторів, у тому числі іноземних.

Необхідність активного державного втручання в процес формування фінансового ринку, обумовлюється нераціональним характером очікувань суб'єктів ринку, особливо відносно результатів довгострокових вкладень капіталу, і, як наслідок, завідомо слабкої стабільності очікуваних показників стану товарних ринків і тим більше ринку капіталу. В межах фінансового ринку очікувана його суб'єктами конфігурація може бути штучно сформована за результатами цілеспрямованого державного втручання. Останнє пов'язане як із прямою участю держави в інвестиційному процесі, так і непрямим регулюванням фінансових потоків. Аналіз ситуації, що склалася у сфері інвестиційно-інноваційної політики, вказує на те, що структурна перебудова національної економіки відбувається за умов обмеженості фінансових ресурсів. Відповідна ситуація робить практично немож-

ливим сценарій повномасштабного, одночасного технологічного оновлення національної економіки. Раціоналізація цього процесу може бути забезпечена, на нашу думку, за умов реалізації інвестиційно-кумулятивної моделі структурної політики.

Відповідна модель структурної перебудови, враховує основні фактори впливу в контексті глобальних тенденцій постіндустріального розвитку (глобалізація, експонентний розвиток інформаційно-комунікаційних галузей, формування мережевої економіки, зріст конкуренції на світових ринках) та специфічні особливості національної економіки (застаріла технологічна індустріально-аграрна структура, обмеженість фінансових ресурсів, слабкий розвиток ринкової інфраструктури, великий ступінь диференціації за доходами та регіональним розвитком).

Зміст пропонованої моделі детермінується загальною логікою та специфікою розвитку економічних відносин. Постіндустріальний розвиток, детермінований факторами інформаційної бифуркації, спричиняє докорінну зміну економічних відносин — територіальна структура трансформується у просторову. Формування середовища вільного обміну інформацією, змінює логіку господарської взаємодії у відповідності з принципами горизонтальної організації на основі інформаційно-комунікаційних технологій і, перш за все Інтернету, який виступає в якості універсального засобу координації розсіяного знання та забезпечує досягнення синергетичних ефектів.

Трансформація територіальної структури у просторову підсилює її значення як самостійного фактора економічного розвитку. Відповідно, врахування зазначених факторів обумовлює необхідність розробки моделей управління структурною макроекономічною динамікою, що забезпечують перехід від екзогенних до ендогенних механізмів розвитку.

Структура економічного простору складається з суб'єктів економічної взаємодії, якість якої визначається інституційним контуром і характером економічної політики держави. Процес структурної перебудови, має супроводжуватись відповідними змінами в організаційно-управлінській підсистемі механізму структурної перебудови. Перш за все, ці зміни мають об'єктивізувати організаційну специфіку постіндустріального розвитку економіки, що знаходить свій прояв у зміні ієрархічної структури економічних відносин на горизонтальну. У відповідності з логікою сучасного соціально-економічного розвитку, переважна частина взаємодії між адміністративно-управлінськими структурами та соціальними суб'єктами має відбуватись у межах систем: електронного урядування, державно-приватного партнерства, кластерної взаємодії.

Ефективність функціонування економічного простору визначається характером взаємодії економічних суб'єктів. Теоретико-методологічною основою організації просторової структури економіки можна вважати концепцію Ф. Перру, який визначає її у вигляді силового поля, що формується у процесі взаємодії фірм. Нерівність економічних суб'єктів обумовлює їхню диференціацію на домінуючих та підпорядкованих. Відповідна нерівність економічних відносин, деформує економічний простір, наслідком чого є концентрація факторів виробництва та ущільнення взаємозв'язків у так званих "полюсах росту" — місцях локалізації виробництв провідних (пропульсивних) галузей [6].

Пропульсивні галузі відіграють, на нашу думку, роль драйверів розвитку — це системи виробництв, що мають найбільший дифузійний техніко-економічний вплив на функціонування соціально-економічного простору. Підприємства пропульсивних галузей за свого прискореного розвитку здійснюватимуть стимулюючий вплив на економічних суб'єктів, що знаходяться на периферії економічного простору. Одночасно, інвестиційні ресурси, що направляються

до відповідних підприємств характеризуються найбільшим ступенем ефективності. Концентрація виробництв пропульсивних галузей у межах "полюсів росту", якими найчастіше є великі агломерації, та спрямування на їхній прискорений розвиток необхідних інвестиційних ресурсів, забезпечує кумулятивний ефект, дія якого поширюється і на периферію економічного простору. Таким чином, досягається мета щодо забезпечення загального поступального розвитку національної економіки, технологічної перебудови виробничого комплексу, розвитку людського капіталу.

Визначення галузей та окремих підприємств, що спроможні відігравати роль драйверів розвитку, необхідно здійснювати на основі комплексної оцінки їхнього впливу на оточуючий економічний простір, за наступними показниками: кількості зайнятого населення у галузі; валовий прибуток; фіскальні надходження; фінансові результати; інвестиції в основний капітал.

ВИСНОВКИ

Інвестиційно-кумулятивна модель структурної політики спрямована на вирішення завдань поступального розвитку національної економіки в умовах нестачі фінансово-інвестиційних ресурсів. Складовим елементом відповідної моделі структурної політики виступає укріплення просторового каркасу національної економіки, який необхідно розглядати як систему взаємопов'язаних шляхами інфраструктурного сполучення "полюсів росту" — великих агломерацій, що виступають в якості опорних вузлів каркасу. За умов відсутності необхідних фінансово-інвестиційних ресурсів, раціональним сценарієм структурної політики, виступає укріплення просторового каркасу за рахунок збільшення економічного потенціалу "полюсів росту", розвитку інфраструктури, організації проектів щодо створення нових місць локалізації високотехнологічних виробництв, які відіграватимуть роль "полісів росту" у майбутньому.

Література:

1. Гэлбрейт Дж. Экономические теории и цели общества / Дж. Гэлбрейт. — М.: Прогресс, 1979. — 320 с.
2. Жукова Н.К. Сучасний стан ринку банківських кредитів в Україні / Н.К. Жукова, Н.В. Зражевська // Економічний часопис — XXI. — 2011. — № 5—6. — С. 54—57.
3. Классики кейнсианства (Р. Харрод, Э. Хансен). В 2-х т. — М.: Экономика, 1997. — Т. 1. — 361 с.
4. Перехідна економіка: Підручник / В.М. Геєць, Є.Г. Панченко, Е.М. Ліванова та ін. / За ред. В.М. Геєця. — К.: Вища шк., 2003. — 591 с.
5. Хайек Ф. Индивидуализм и экономический порядок / Ф. Хаек. — М.: Изограф, 2000. — 256 с.
6. Perroux F. Economic space: theory and applications / Quarterly Journal of Economics. — 1950. — V. 64.6

References:

1. Gjelbrejt, Dzh. (1979), Jekonomicheskie teorii i celi obshhestva [Economic theories and goals of society], Progress, Moscow, Russia.
2. Zhukova, N.K. (2011), "Current state of market the banking credits in Ukraine", Ekonomichnyj chasopys — XXI, vol. 5—6, pp. 54—57.
3. Harrod, R. and Hansen, Je. (1997), Klassiki kejnsonianstva [The classics of Keynesianism], Jekonomika, Moscow, Russia.
4. Heiets', V.M. (2003), Perekhidna ekonomika [Transition economies], Vyscha shkola, Kyiv, Ukraine.
5. Hajek, F. (2000), Individualizm i jekonomicheskij porjadok [Individualism and economic order], Izograf, Moscow, Russia.
6. Perroux, F. (1950), "Economic space: theory and applications", Quarterly Journal of Economics, vol. 64, no. 6. *Стаття надійшла до редакції 28.10.2013 р.*